

Будз І. Ф., викладач (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНІВ, ПРОГРАМ ТА НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У всьому світі існує проблема виявлення талантів та виховання проявів талановитості. Філософські основи і мотивації цих проблем різні. Проблема мотивації полягає у суперечностях між формуванням певних талантів індивідів на стадії розвитку для задоволення потреб суспільства або держави, а також проблемами рівних можливостей в галузі освіти, всебічним розвитком кожної людини для самореалізації або їхнього поєднання [1].

Групування за здібностями обдарованих учнів та їхня ідентифікація, як правило, не мають негативного підтексту в більшості країн. Більшість держав використовують ці форми в інтересах обдарованих учнів та визнають необхідність застосування навчальних програм та навчальної диференціації для обдарованих учнів на стадії становлення їхнього таланту. Диференційовані навчальні програми з математики, природничих наук і технічних прикладних наук перебувають в центрі уваги більшості країн [1]. Лише деякі країни розробляють спеціальні навчальні матеріали для занять і програми для обдарованих дітей. У багатьох країнах шкільний вчитель – це та людина, яка очікувано диференціює навчальний план для широкого кола учнів у класі, що дуже часто відбувається без підготовки, підтримки або керівництва [1]. На думку Д. Джорджа, навчальна програма для обдарованих учнів, що ґрунтується на принципі диференціації, має наступні характеристики [2]: 1. Диференційований навчальний план, що враховує вищі когнітивні процеси. 2. Навчальні стратегії, що поєднують зміст навчальної програми та стиль навчання обдарованих дітей. 3. Розподіл дітей по групам за рівнем знань.

Більшість програм можна згрупувати за ознаками збагачення та прискорення, однорідними і неоднорідними групами за обдарованістю [3].

Збагачення передбачає, що учень вивчає матеріал, який, як правило, не є частиною звичайної шкільної програми, або більш глибоке вивчення надається звичайним предметам у межах навчальної програми. Збагачене навчання може бути частиною шкільної програми або навчання у вихідні дні, чи упродовж літніх канікул. За прискореною програмою учні працюють на вищому рівні та більш швидкими темпами, ніж інші однокласники або однолітки. Найбільш поширений тип прискорення – це пропуск класу.

Диференційоване навчання – це концепція викладання, згідно якої вчителі повинні адаптувати викладання відповідно до учнівських потреб. Диференційований навчальний план вимагає

уваги до рівня функціонального навчання, що передбачає прогрес. Адаптація до навчального планування та оцінювання прогресу повинно також бути включено до концепції диференціації. Рівень навчальної програми для обдарованих учнів має бути адаптований до потреб обдарованих учнів, з метою прогресу, глибини і складності[4].

Концепція диференційованого навчання у науковій літературі часто пов'язана з обговоренням збагачення. Хоча програми збагачення не є власне програмами для обдарованих учнів, вони мають значний досвід, який може поглибити знання про навчання обдарованих дітей [5]. Збагачення може набувати різних форм. Карен Роджерс (Karen Rogers) поділяє збагачення на три напрями : 1) вивчення за межами звичайної навчальної програми нових ідей, навичок і понять, які не були знайомі учням раніше;2) розширення постійної програми, включаючи введення більш глибоких ідей, які вже введені до навчальних програм;3) розробка концепції використання поняття, введеного до постійного навчального плану і повне вивчення його значення і наслідків [6]. Беверлі Парк (Beverly Parke) перерахував 10 ознак програм якісного збагачення чи розвитку таланту обдарованих учнів : 1) учні є активними учнями;2) учні беруть участь у процесі прийняття рішень;3) учні вивчають стратегії щодо того, як учитися; 4) полегшити процес навчання вчителів; 5) розвивати навички співробітництва та взаємодії; 6) міждисциплінарні зв'язки є частиною проектування навчального плану (програми); 7) різноманітні матеріали і ресурси; 8) результати мають реальне застосування; 9) використовується структурний обґрунтування результатів;10) у навчальний процес залучають батьків та членів громади [7].

Джозеф С. Рензулі (Joseph S. Renzulli) класифікує збагачення в ієрархії, яку він називає Тріадою збагачення. Авраам Танненбаум (Abraham J. Tannenbaum) пише про цю модель у своїй книзі «Обдаровані діти: психолого-педагогічної перспективи» [8]. Тріада намагається визначити типи навчального досвіду, який може допомогти обдарованим дітям досягти досконалості, але це були б непосильні вимоги для необдарованих учнів [8].

В Європі створена лабораторія, яка працює над проблемами навчання обдарованих. Обдарованість завжди розглядалася європейцями досить двоєко протягом багатьох років. Існує велика стурбованість щодо того, що освіта для обдарованих створить привілейовану і потенційно відокремлену еліту, що йде врозріз з демократичними принципами. Делікатність цього питання підштовхнула національні системи шкільної освіти до вибору «інклюзивної освіти», що означає можливість змішаних класів для всіх дітей, незалежно від потреб або здібностей [9]. Модель інклюзивної освіти вимагає від європейських країн розробити різні програми, щоб бути

успішним в плані задоволення потреб обдарованих в цій ситуації. Європейська рада, орган міжурядового співробітництва між 26 країнами Європейського Союзу, видала Рекомендації для всіх її держав-членів в 1994 році, пов'язані з освітою обдарованих дітей [10]. Цей документ рекомендує наступні дії:

- видати закони, які б регламентували особливі освітні потреби офіційно ідентифікованих обдарованих дітей;
- сприяти проведенню наукових досліджень щодо ідентифікації, природи успіху та причин неуспішності;
- надати інформацію про обдарованих дітей в рамках звичайної шкільної системи інклюзивної освіти;
- прийняти заходи, щоб уникнути помилкової ідентифікації індивідів, як обдарованих і талановитих;
- сприяти дискусіям та дослідженням серед психологів, соціологів, педагогів щодо нечіткої і відносно невизначеної структури обдарованості;
- не надавати спеціальне освітнє забезпечення на користь однієї групи дітей, завдаючи шкоди іншим.

Об'єднане Королівство Великої Британії надає низку можливостей для навчання та особистої реалізації обдарованих і талановитих школярів, що відображено у низці урядових директив. На шкільному рівні ця категорія дітей має можливість починати навчання раніше прийнятого віку, учні можуть обирати прискорену форму навчання – екстернат (gradeskipping), навчатися у класах із старшими учнями. Велика Британія має досвід навчання цілих груп учнів з використанням прийому прискорення [11]. Обдаровані і талановиті діти мають змогу займатися позакласною діяльністю, спрямованою на розвиток їхніх здібностей. Індивідуальний підхід у навчанні рекомендований на усіх шкільних рівнях.

Проаналізувавши особливості забезпечення обдарованих і талановитих школярів, описані Ф. Монксом та Р. Пфлюгером, ми встановили, що основними характеристиками процесу забезпечення освітніх потреб обдарованих і талановитих учнів Великої Британії є: внутрішньо-шкільні (різні форми навчання, тобто екстернат, групи-прискорення, індивідуальне прискорення, додаткові програми, робота із психологом); та позашкільні (навчання у вузькоспеціалізованих освітніх установах – клубах, центрах творчості, - а також за університетськими програмами для школярів середньої та старшої школи; літні школи; організації і проекти для обдарованих і талановитих дітей).

Проте, посилаючись на урядові директиви, Ф. Монкс та Р. Пфлюгер у своєму дослідженні дотримуються думки, що якість щоденної класної діяльності є першочерговим завданням, яке покликані вирішити педагоги обдарованих і талановитих учнів на шкільному рівні для забезпечення їхніх потреб [11].

Дж. Фрімен стверджує, що незважаючи на свій багатий науковий досвід, вона не знайшла єдиного наукового висновку щодо специфіки навчальних програм для обдарованих ані на міжнародному рівні, ані в межах окремої країни. Немає жодного порівняння між одним аспектом такої програми і будь-якої іншої. Тому, на переконання дослідниці, важко бути точним стосовно того, яке забезпечення є ефективним і універсальним для будь-якого культурного середовища [12].

Отже, теоретичні основи усіх навчальних стратегій, що розглядаються у статті (диференціація, збагачення, розподіл на групи), передбачають ефективність навчання обдарованих індивідів. Навчальний досвід, який стимулює зацікавленість, глибину, складність та новизну, є основою для будь-якої програми диференційованого навчання для обдарованих школярів. Аналіз навчального забезпечення для освіти обдарованих дітей Великої Британії дає змогу зрозуміти ефективність політики в галузі освіти обдарованих.

1. Passow A. H. International Perspectives on Gifted Education / A. H. Passow // *Handbook of Gifted Education* / ed. N. Colangelo, G. Davis. – Boston, MA: Allyn and Bacon Inc., 1997. – P. 528–535.
2. George D. The Challenge of the Able Child / D. George. – David Fulton Publishers, 1997. – 164 p.
3. Monks F., Mason E. Globalization of Education Policy and Reform / F. Monks, E. Mason // *The International Encyclopedia of Education* / ed. T. Husen, T. N. Postlethwaite. – Oxford, UK: Elsevier Science Ltd., 1994. – P. 2492–2494.
4. Van Tassel-Baska J. Content-based curriculum for high ability learners: An introduction / ed. J. Van Tassel-Baska, C. A. Little. – Waco, TX: Prufrock Press Inc., 2003. – P. 2–20.
5. Delisle J., Lewis B. The survival guide for teachers of gifted kids / J. Delisle, B. Lewis. – Minneapolis, MN: Free Spirit Publishing, 2003.
6. Rogers K. Reforming gifted education / K. Rogers. – Scottsdale, AZ: Great Potential Press Inc., 2002. – 502 p.
7. Parke B. Discovering programs for talent development / B. Parke. – Thousand Oaks, CA: Corwin Press Inc., 2003.
8. Tannenbaum A. J. Gifted children: Psychological and educational perspectives / A. J. Tannenbaum. – New York, NY: Macmillan, 1983. – 423 p.
9. Renzulli J., Reis S. The schoolwide enrichment model: a how-to guide for educational excellence / J. Renzulli, S. Reis. – Mansfield Center, CT: Creative Learning Press Inc., 1997. – 424 p.
10. Council of Europe. Recommendation № 1248 on Education for Gifted Children. Strasbourg. Council of Europe, 1994 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/t94/EREC1248.htm>
11. Monks F. J., Pfluger R. Gifted Education in 21 European Countries: Inventory and Perspective [Електронний ресурс] / F. J. Monks, R. Pfluger. – 2005. – Режим доступу: <http://www.scribd.com/doc/154458766/Gifted-Education-in-21-Eu-Countries>
12. Freeman J. Permission to be gifted: how conceptions of giftedness can change lives / J. Freeman // *Conceptions of Giftedness* / ed. R. Sternberg, J. Davidson. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – P. 80–97.